

4. Матвійчук О. Є. Бібліотека як соціокультурний інститут : освітньо-виховна місія / О. Є. Матвійчук // Вісник Національного авіаційного університету. Сер. : Філософія. Культурологія. – 2010. – № 2. – С. 155–160;

УДК 94: 63](477. 63)

А.Г.Братчик

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

РОЛЬ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ В ОСВІТНЬОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ УНІВЕРСИТЕТУ У ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКИХ ТА ПАТРІОТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ У СТУДЕНТІВ

Стаття висвітлює пріоритетні напрямки наукової бібліотеки університету у формуванні загальнолюдських та патріотичних цінностей у студентів, визначає основні соціально-виховні функції культурно – просвітницької та особливості виховної діяльності бібліотеки в університеті. Пропонуються різноманітні засоби її впливу як елемента комунікаційної взаємодії в процесі навчання і виховання, що забезпечує потенціал і ресурсну інформаційно-комунікаційну базу для визначення місця і ролі бібліотеки в освітньому просторі університету.

Ключові слова: загальнолюдські цінності, виховна діяльність бібліотеки, читацькі об'єднання, засоби діяльності, краєзнавство.

Статья освещает приоритетные направления научной библиотеки университета в формировании общечеловеческих и патриотических ценностей у студентов, определяет основные социально-воспитательные функции культурно – просветительской и особенности воспитательной деятельности библиотеки в университете. Предлагаются различные способы ее влияния как элемента коммуникационного взаимодействия в процессе обучения и воспитания, который обеспечивает потенциал и ресурсную информационно-коммуникационную базу для определения места и роли библиотеки в образовательном пространстве университета.

Ключевые слова: общечеловеческие ценности, воспитательная деятельность библиотеки, читательские объединения, средства деятельности, краеведение.

В сучасних умовах кардинальних суспільних змін, які супроводжуються інтеграційними процесами в економічній, політичній, культурних сферах, діяльність наукової бібліотеки зорієнтована впровадження прогресивних технологій, якісне науково-інформаційне забезпечення освітнього процесу, науково-дослідної, виховної, управлінської та суспільної діяльності в університеті.

Серед різноманітних проблем, які турбують нині українське суспільство, є соціалізація молодої людини, формування активної громадянської позиції. Особливий пріоритетний напрямок виховання молоді в національній системі освіти є формування загальнолюдських цінностей та патріотичне виховання. Події нинішнього періоду дають підстави стверджувати, що переважна більшість громадян України, серед яких є і діти, і молодь, виявили високу патріотичну свідомість та міцну громадянську позицію. Це є свідченням системної виховної роботи педагогічних колективів навчальних закладів.

На рівні із системою освіти велика роль у процесі формування ідеології патріотизму у молодого покоління належить саме бібліотекам. Теоретичні

основи положень структурно-функціональних змін в діяльності бібліотек ВНЗ розвинуті в наукових працях Н.І. Апшай, О.В. Башун, В.М. Волинець, В.Г. Дригайло, Н.П. Пасмор, Грабар Н.Г.

Завданням університетської бібліотеки є виховання студентів як свідомих громадян-патріотів української держави, представників української національної еліти, активних провідників національної ідеї, єдності нашої країни, негативного ставлення до будь-яких форм насильства й агресії, засвоєння загальнолюдських цінностей та ціннісних орієнтирів, що сприяють їх становленню як індивідуальності так їх суспільної поведінки. Різноманітні заходи націлені на сприяння розбудові державної незалежності, засвоєння національних цінностей: української культури, мови, прищеплення шанобливого ставлення до історичної пам'яті, залучення студентів до активної діяльності та участі у заходах, надання можливості реалізовувати свій інтелектуальний, творчий, фізичний потенціал на благо України.

На думку Грабар Н.Г., особливість виховної діяльності бібліотек ВНЗ зумовлена розгортанням соціально-комунікаційних функцій бібліотек, які на своєму «найвищому рівні еволюційного розвитку реалізуються через формування суспільної свідомості студентської молоді відповідно до цілей її соціалізації». У процесі організації життєдіяльності студентів у культурно-освітньому виховному просторі сучасного вищого навчального закладу складається система цілей, які орієнтують педагогічний персонал та працівників бібліотеки на розвиток виховання студента передусім як громадянина, як фахівця, як високоморальної, інтелігентної, творчої, конкурентоспроможної особистості, як культурної людини. Бібліотеки ВНЗ є невід'ємною частиною освітнього середовища і, відповідно, елементом системи освіти. Аналіз публікацій свідчить, що головною метою культурного й духовного виховання молоді у ВНЗ є підготовка гармонійно розвиненої, суспільно активної особистості, професійно-грамотного, творчого фахівця, що поєднує в собі високу духовність, моральну чистоту, професійну компетентність. Зокрема, О.М. Грамм визначає, що бібліотека як структурний підрозділ ВНЗ сприяє вихованню морально досконалої особистості, пропагує через книгу зміст загальнолюдських цінностей, історичної, наукової та культурної спадщини, ідеї національного державотворення за допомогою всіх бібліотечно-бібліографічних засобів.

В організації виховної роботи наукова бібліотека керується Концепцією національного виховання студентської молоді, яка визначає, що «головною метою національного виховання студентської молоді є формування свідомого громадянина – патріота Української держави, активного провідника національної ідеї, представника української національної еліти через набуття молодим поколінням національної свідомості, активної громадянської позиції, високих моральних якостей та духовних запитів» та положеннями про організацію виховної роботи в ДДАЕУ відповідно до щорічного Плану загальноуніверситетських виховних заходів.

Наукова бібліотека Дніпропетровського ДДАЕУ, як центр освіти, науки, культури та осередок духовного спілкування і розвитку творчості

студентської молоді у навчальному закладі, вбачає проведення масово-виховних заходів, які сприяють формуванню у студентів повноцінної, соціально активної особистості, вихованню патріотизму, активної громадської позиції, гуманності, моральності, високої культури міжнаціональних відносин, толерантності, духовної та фізичної досконалості, художньо-естетичної, наукової, трудової та екологічної культури. Завданням культурно-виховної і просвітницької роботи є: формування у студентів високої духовної культури і моральних якостей; почуття патріотизму, вірності традиціям українського народу; гуманістичного світогляду і переконань; розвиток почуття терпимості, взаємодопомоги та взаємовиручки; високих естетичних потреб і культури споживання; створення передумов для всебічного задоволення духовних потреб; здорового способу життя, організації дозвілля та відпочинку; створення передумов для всебічного розвитку та прояву творчих здібностей. Культурно-виховна, просвітницька робота виконує низку важливих соціально-виховних функцій, а саме: просвітницька функція (пропаганда духовної спадщини, історії України, загальноосвітніх, наукових, воєнних, правових, технічних знань); культурно-виховна функція (залучення до літератури, мистецтва, культурне забезпечення); розвиток творчих дарувань; формування суспільної думки; інформаційно-комунікативна; регулятивна функція. Закономірності культурно-виховної та просвітницької роботи полягають у відповідності заходів, які плануються загальною метою і завданням культурно-виховної та просвітницької роботи, конкретному змісту, методам і формам, рівню загальнокультурного розвитку студентів, духовній культурі та культурним потребам, часу та місцю їх проведення, наявним можливостям їх матеріально-технічного забезпечення.

Культурно-просвітницькі та виховні заходи проводяться в тісній співпраці з деканатами, кафедрами, громадськими організаціями, музеєм університету, духовними наставниками, заступниками деканів з виховної роботи, кураторами академічних груп, студентським активом тощо. У цьому напрямку напрацьовано багатий досвід. Особлива увага приділяється першокурсникам, які з перших днів навчання проходять адаптацію на факультетах та в науковій бібліотеці. З цією метою спільно з кураторами академічних груп проводиться Місячник першокурсника «Місія університетської бібліотеки». Однією із ефективних форм інформаційно-бібліотечного обслуговування є диференційоване обслуговування студентів, аспірантів, науковців, вчених-аграріїв, професорсько-викладацького складу, співробітників ВНЗ, працівників та спеціалістів АПК. З цими категоріями традиційно проводиться індивідуальна робота, комплексні інформаційно-масові заходи: «Дні спеціаліста», «Дні магістра», «Дні аспіранта», «Дні дипломника», «Дні науки», Тижні бібліотеки на факультетах, «Дні молодих викладачів та асистентів», «Дні кафедр», культурно-просвітницькі та виховні заходи, які сприяють використанню інформаційних ресурсів бібліотеки для задоволення інформаційних потреб кожного користувача та націлені на розвиток вміння самостійно працювати з джерелами інформації.

Активно працюють у науковій бібліотеці читацькі об'єднання за інтересами: літературна вітальня «Гармонія», «Ріднокрай», «Родовід», «Палітра», «Господарочка», літературна студія «Дивослово». Особлива увага звертається на оновлення і модернізацію культурно-масової роботи, її традиційних форм, упровадженням нових найбільш цікавих і ефективних, які охоплюють широке коло актуальних питань сьогодення, виховують духовність, популяризують видання про історію України, інтеграцію в Європейський простір, демократизацію суспільного життя, розкривають чарівний світ літератури, мистецтва, традицій українського народу, сприяють розширенню світогляду, всебічному розвитку особистості.

Формуванню у студентської молоді рис громадянина-патріота української держави сприяли:

- виставкові заходи «Моя країна – єдина Україна», «Символіка незалежної України», «Основний Закон держави», «Я – українець», «Ми б не боролись, якби не любили»
- круглі столи «В єдності наша сила», «Ми з українського роду», проведені спільно з кафедрою філософії, соціології та історії
- кураторські години «Незалежна, вічна і свята», «Збережемо національні традиції». Так, годину духовного спілкування «Срібні дзвони слов'янської духовності» проведено для студентів факультету менеджменту і маркетингу.

Цикл заходів «Навічно в народній пам'яті поколінь» включав:

- тематичну кураторську годину «Злочини фашизму не повинні повторитись», присвячену Міжнародному дню пам'яті жертв Голокосту, де відбулося спілкування із студентами за тематикою «Що таке «фашизм»: ідеологія і наслідки», «Голокост: історія і сучасність»;
- засідання читацького об'єднання «Ріднокрай» «Попіл спалених в'язнів концтаборів б'ється в наші серця»;
- годину пам'яті, яка присвячувалася Міжнародному дню визволення в'язнів фашистських концтаборів.

До дня Перемоги над німецьким фашизмом в аудиторії імені Героя Радянського Союзу І.П. Ялового проведено тематичну кураторську годину «Палаючий факел пам'яті» для студентів факультетів еколого-меліоративного та механізації сільського господарства.

Щоб по-справжньому любити рідний край, його слід добре знати, необхідно вивчати його історію, мову, культуру. Саме краєзнавча робота займає важливе місце в діяльності кожної бібліотеки. Основою краєзнавчої роботи є формування фондів краєзнавчої літератури, які включають в себе книги, статті про область в цілому, інші краєзнавчі документи, в яких висвітлюється економічний стан краю, історичні і культурні особливості району, міста, екологічні проблеми, а також твори місцевих письменників, публікації про знатних людей краю і таке інше. За допомогою краєзнавчої літератури відбувається залучення молоді до активного пізнання рідної

землі, а завдяки зібраному бібліотекою фонду літератури прорідний край забезпечуються цікаві форми і методи її популяризації.

Серед різноманітних шляхів популяризації творчості місцевих письменників особливе місце посідають вечори-зустрічі з письменниками, що створюють умови для безпосереднього спілкування з читачами.

Любов до Батьківщини – це і любов до природи рідного краю, яка потребує захисту, охорони. Вивчення природного ландшафту, охорона і примноження природних багатств рідного краю – в центрі уваги екологічного краєзнавства. Змістом такої роботи є формування екологічної культури, вивчення проблеми екології регіону, природи рідного краю, її захист і охорона, виховання екологічної культури, любові до навколишнього середовища, формування уявлення про навколишній світ, рослинність, тварин свого краю, знайомство з літературою про охорону навколишнього середовища. Наукова бібліотека пропонує наступні форми проведення заходів: дні довкілля, дні екологічних знань, екологічні години, екологічні диспути, діалоги «Збережемо наш край блакитним і зеленим», «Заповідні куточки Придніпров'я», «Занесені до Червоної книги», «Екологія мого міста», «Природа навколо нас», «В ім'я вічної щедрості природи».

Більшій ефективності роботі у цьому напрямку надають проведення краєзнавчих вечорів «ДДАЕУ: вчимося, працюємо, відпочиваємо», «Дніпропетровщина – регіон ідей та інвестицій», організація книжкових виставок «Охороняємо природу рідного краю», «Екологічні проблеми Дніпропетровщини», де розміщені видання про екологічну ситуацію, охорону природного ландшафту регіону.

В читальній залі навчальної та наукової літератури, де, крім підручників, навчальних посібників, монографій, дисертацій, пропонується фонд літератури з екології та охорони навколишнього середовища, оформляються книжкові виставки даної тематики: «Вода – джерело життя» (до Всесвітнього дня водних ресурсів), «Людина. Земля. Екологія», «Бережімо довкілля – наш дім».

Значна увага приділяється вихованню студентства на культурно-історичному досвіді нашого народу, його традиціях, звичаях й обрядах, духовності. Багаті традиції має барвіста, розмаїта народно-поетична творчість нашого краю. В пісенному й казковому фольклорі, історичних переказах, в обрядах і повір'ях розкривається і втілюється душа народу, що сприяє вихованню у молоді дбайливого ставлення до культурної спадщини свого народу. Так, на черговому засіданні клубу «Ріднокрай» прозвучала літературно-музична композиція «Я славлю місто на Дніпрі», а на філії № 1 наукової бібліотеки проведено усний журнал «Центр народного мистецтва – Петриківка» з циклу краєзнавчих читань «Мій рідний край, моя Дніпропетровщина» та спільно з кафедрою філософії, соціології та історії – тематичний вечір «Збережемо національні традиції», де йшла розповідь про історію українського народного одягу, як яскравого і самобутнього українського явища що розвивалося й удосконалювалося протягом століть.

З бесід, оглядів книг, які проходять безпосередньо в читальних залах у гуртожитках, студенти досконало ознайомлюються з літературою про різноманітні історичні події, які випали на долю Дніпропетровщини. На тематичних кураторських годинах факультетів проведено традиційні краєзнавчі читання «Феномен міста на Дніпрі», «Шляхами війни», присвячені Дню заснування міста Дніпропетровська та роковинам визволення нашого міста від німецько-фашистських загарбників. В академічних групах спільно з кураторами агрономічного, механізації сільського господарства, еколого-меліоративного проводилися Дні краєзнавства, в ході яких присутні знайомилися з матеріалами відкритих переглядів, книжкових експозицій «Величне місто над Дніпром», «Місто освіти та науки», «Колиска видатних історичних постатей», «Літературна Дніпропетровщина», «Маршрутами історичних пам'яток», «Музеї Дніпропетровська» (до 100-річчя з дня заснування Дніпропетровського художнього музею).

Національно-патріотичне виховання, популяризація літератури з даної тематики в бібліотеці покликане забезпечити морально-політичну і практичну підготовку до виконання священного обов'язку — захисту незалежної України, формуванню у молоді стійкості, мужності, готовності до подвигу, самопожертви, самопідготовки і самовиховання, вихованню почуття патріотизму, любові до України, бажання відстояти її незалежність і соборність, наслідування кращих традицій.

До Дня визволення міст України, міста Дніпропетровська від фашистських загарбників та Дня українського козацтва в академічних групах, студентських гуртожитках проведені лекції, бесіди, огляди видань, історичні повідомлення, інформаційні огляди, оформлені книжкові виставки «Шляхами війни», «Дніпропетровськ, опалений війною», «Історія славного козацтва українського», «Козаччина в художньому слові», «У пам'яті навіки збережу», «Вічне джерело».

Позитивному іміджу наукової бібліотеки, її привабливості з метою залучення нових читачів сприяють проведення тематичних кураторських годин за участю кураторів на теми: «Місто освіти та науки» (до Дня міста), «Святе мистецтво хлібороба», «Вічна музика землі», зустрічі з випускниками, провідними науковцями університету (до Дня працівників сільського господарства), «Живої мови чарування», «Безсмертна мова в зорянім вінку» (до Дня української писемності та мови), фестиваль студентської поезії та музики «Осінні кольори», «Моя країна – єдина Україна» (до Дня Соборності та Свободи України), «Палаючий факел пам'яті» (до Дня Перемоги), «Досягнення науки – людині» (до Дня науки), цикл заходів «Збережемо національні традиції», «Релігійні свята України» тощо.

Низька заходів присвячувалася підвищенню культури мовлення, рідній українській мові, яка є одним із головних засобів успадкування культурних надбань від покоління до покоління, джерелом, що оживляє патріотичні почуття. Так, до Міжнародного дня рідної мови, Дня української мови та писемності проведено комплекс заходів «Безсмертя нації – у мові», це: лекції,

бесіди, повідомлення, перегляди, виставки, години народознавства, літературні вечори: «Звучить рідна мова», «Моя мова – найчистіша криниця», «Живої мови чарування», «Безсмертна мова в зорянім вінку» тощо. Зацікавлено пройшов конкурс читців «Скарби Шевченкового слова», присвяченого 200-річчю від Дня народження Т. Шевченка. На тематичній кураторській годині студентів академічних груп А-3-13, МР-1-12, М-1-12,

М-2-13 проведено засідання літературної студії «Дивослово» «Наша мова – пісня, а в словах любов» до Міжнародного дня української мови. В бесідах, повідомленнях, оглядах книг розкриті такі теми: «Мова – складова частина світової культури», «Українська мова рідна», «В мові невмирущій – безсмертя народу», «Багатогранність мови», «Т.Г.Шевченко – основоположник української мови», «Мовлення людини – її інтелектуальний портрет». В Шевченківський ювілейний рік, 200-річчя від дня народження Великого Кобзаря, значну увагу приділено популяризації його творів, життю та творчості справжнього Патріота, Генія українського народу. Розроблена широка програма Шевченківських читань «Космічне осмислення творчості Великого Українця», яка включала книжкові виставки, бібліографічні огляди, бесіди, засідання читацьких об'єднань «Ріднокрай», літературної вітальні «Гармонія», літературної студії «Дивослово». У структурних підрозділах бібліотеки читачі знайомилися з виданнями на виставках «Скарбниця Шевченкової творчості», «Шевченкіана», «Митець палітри і пера» тощо. На одному із засідань літературної вітальні «Гармонія» було підготовлено та проведено літературно-музичну композицію «Музика Шевченкового слова».

Бібліотека постійно, традиційно підтримує і популяризує творчі здібності студентів, залучає нових особистостей до роботи читацьких об'єднань, які не тільки глибоко розуміють зміст вивчених предметів, а й можуть духовно і творчо розвиватися, набувати інформаційної компетентності, культури й підвищення інтелектуального рівня. За допомогою низки заходів у студентів формуються навички інтелектуальної праці, творчого розвитку внутрішнього світу. Щорічно проводиться традиційний фестиваль студентських талантів «Поезія окрилених сердець».

Провідне місце серед засобів діяльності бібліотеки займає організація та оформлення книжкових виставок, які допомагають у розкритті бібліотечного фонду, популяризації кращих творів друку, в рекламі наукової бібліотеки. Вони оформляються світлинами, краєзнавчими матеріалами, обов'язковою складовою є бібліографічні і рекомендаційні списки, цінні та рідкісні видання, творчі мистецькі роботи викладачів та студентів, методичні матеріали з галузевих навчальних дисциплін, інформаційні довідки та історичні повідомлення, диски з електронними виданнями, посилання на різні сайти України та зарубіжних країн в залежності від тематики виставок.

Для максимально ефективного використання можливостей бібліотеки, її інформаційних послуг постійно проводяться, особливо для студентів перших курсів та інших відвідувачів, екскурсії, як тематичні, так і комплексні. У процесі екскурсій розкривається історія бібліотеки, її фонди, весь сегмент послуг. Читачі мають змогу ознайомитися з довідково-пошуковим апаратом:

традиційними та електронними каталогами, електронними базами даних бібліотеки. Важливий напрямок діяльності бібліотеки – створення комфортних умов для самостійної роботи користувачів, поповнення новою інформацією довідково-бібліографічних ресурсів бібліотеки, удосконалення інформаційних технологій та телекомунікацій.

Значна увага приділяється індивідуальній роботі з читачами-студентами, яка відбувається у формі діалогу під час обслуговування або спілкування під час проведення соціокультурних заходів, завдяки цьому у студентів розвиваються пізнавальні інтереси, творчі здібності, збагачуються знання, розширюються горизонти культури та вміння спілкуватися з людьми, одним з одним.

Виховна діяльність наукової бібліотеки університету містить організаційно-функціональні і психолого-педагогічні аспекти, узгоджені зі структурно-функціональною трансформацією в бібліотеці ВНЗ, вимогами комунікаційної та педагогічно-виховної компетенції кадрів бібліотек в умовах інформаційно-комунікаційного середовища. Особливості виховної діяльності бібліотеки ВНЗ зумовлені розгортанням соціально-комунікаційних функцій бібліотек, які на своєму найвищому рівні еволюційного розвитку реалізуються через формування суспільної свідомості студентської молоді відповідно до цілей її соціалізації. Різноманітні засоби виховання загальнолюдських цінностей та патріотизму у студентів визначають вплив наукової бібліотеки як елемента комунікаційної взаємодії в процесі навчання і виховання, що забезпечує потенціал і ресурсну інформаційно-комунікаційну базу для визначення місця і ролі бібліотеки в інформаційно-освітньому просторі університету у формуванні загальнолюдських та патріотичних цінностей у студентів.

Бібліографічні посилання:

1. Балагура О. Змістовні та технологічні особливості виховання духовної культури студентів вищих навчальних закладів / Олена Балагура // Освіта і управління. –2011. –№ 2 –3. –С. 180-182.
2. Будасова А. П. Культурно-просвітницька діяльність як засіб реалізації виховної функції бібліотеки [Ел.ресурс]/ А. П. Будасова.— Режим доступу: <http://elibrary.krpd.edu.ua/jspui/handle/0564/212>. – Назва з екрану
3. Грабар Н.Г. Суттєві ціннісні рівні бібліотек вищих навчальних закладів: реалії та перспектива / Н.Г. Грабар // Вісн. Кн. палати. — 2006. — №8. — с. 12–15.
4. Грамм О.М. Виховна функція бібліотеки/ О. М. Грамм [Ел. ресурс.].– Режим доступу: http://eadnurt.diit.edu.ua/bitstream/123456789/1766/1/009_gramm.pdf. – Назва з екрану.
5. Концепція національно-патріотичного виховання молоді [Ел.ресурс.]/ Режим доступу: <http://www.mil.gov.ua/diyalnist/vijskovo-patriotichna-robota/normativno-pravova-baza>. – Назва з екрану.
6. Ніколаєнко Р. Роль бібліотеки у формуванні науково-освітнього простору ВНЗ/ Р. Ніколаєнко. – Вища школа.–2013.–№5.– с.48–59
7. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки [Ел.ресурс.]/ Режим доступу: <http://www.anvsu.org.ua/index.files/Articles/Jablonskiy3.htm>. – Назва з екрану.